TREIZECI DE ANI DELA MOARTEA LUI N. GRIGORESCU

COMEMORARE

Ca destul de puţini creatori din secolul său, pictorul N. Grigorescu şi-a dus viaţa până în pragul bătrâneţelor, iar atunci când a murit, rădăcinile vieţii lui se smulgeau din sufletul întregei ţări, ca ale unui stejar legat profund de pământul în care s'a înălţat.

In primăvara lui 1907, s'a simţit slăbit, a încercat să se vindece, dar în vară, la 21 Iulie, l-a ajuns moartea, Sâmbătă, la orele 4 după amiază, în casa sa dela Câmpina. Il îngrijise în ultimele zile, dr. Istrati, prietenul şi vecinul din orăşel. La înmormântare n'au lipsit şi ceilalţi prieteni şi preţuitori din ţară, în frunte cu Spiru Haret, Delavrancea şi Vlahuţă. Funeraliile s'au desfăşurat după dorinţa lui Grigorescu: „nici o decoraţie pe pernă, să fie pus pe un car ţărănesc cu patru boi albi, împodobit cu ramuri de brad şi stejar, iar la cap o floare de nalbă roşie, floarea sa favorită pe care a pictat-o de atâtea ori; carul să fie condus de ţărani cu căciuli şi opinci. A cerut deasemeni să fie expus în atelierul său de lucru şi să fie înconjurat de flori naturale, albăstrele, lumânărică şi nalbă roşie. Ultimul său tablou sta ud, lângă el şi reprezenta:

„Flori de nalbă".

Momentul înmormântării ni l-a lăsat descris Vlahuţă astfel, în excelenta carte pe care a închinat-o genialului prieten: „Luni a fost îngroparea. Luni pe la toacă. A fost simplă, aşa cum a cerut-o el, — simplă, discretă, liniştită, ca şi viaţa lui.

El dormia frumos între flori, acoperit c'un văl alb străveziu, în mijlocul atelierului. Avea o faţă senină, împăcată, pătrunsă par'că de taina lucrurilor eterne, cari-l înconjurau.

In fund, prin largul ferestrei deschise, se vedeau munţii suri. Era o lumină curată, un cer albastru, şi nori de-aceia albi uşori, puţin scămoşaţi; nori cum numai Dumnezeu şi El au făcut. Şi tot prin fereastra aceea venia, din ce în ce mai înteţit, un vaer, o tânguire adâncă, de jale care nu poate vorbi: câinele pictorului, prietenul vechiu şi credincios, totvarăşul ciobanilor din atâtea tablouri, cerea să-şi vadă stăpânul şi se smucea din lanţ, plângând rugător, cu glas aproape omenesc. Un bulgăraş de smirnă, fărâmat pe cărbuni, înalţă din căţue un firişor albastru de mireasmă...

...Şi cum dormea aşa frumos, — în prohodirea unui singur preot, doi ţărani, ca pe-un copil, l-au luat binişor pe mâini şi l-au culcat într'un sicriu de brad. De undeva, dintr'un colţ al atelierului, a isbucnit în plâns un hohot sfâşietor. Apoi s'a potolit. Lumea s'a dat la o parte să facă loc celui ce pleca astfel dintre lucruşoarele lui scumpe, din atelierul în care cea din urmă pânză — aşa de simbolic neisprăvită — mirosea încă a ulei.

Pe crengi de stejar, l-au aşezat într'un car cu patru boi. Flori de câmp, de cele cari i-au fost lui mai dragi, flori sfinte i s'au presărat pe faţă şi pe piept, — pe ochii lui, pe divinii lui ochi închişi pentru totdeauna, — pe mâinile lui, pe divinele lui mâini încremenite pentru totdeauna".

oo

Armonia vieţii şi artei
pictorului N. Grigorescu

Pictura a fost expresia necesară a vieţii lui Grigorescu, în aşa măsură, că diferitele momente din desvoltarea operei artistului sunt mai pline de înţeles şi mai lămuritoare pentru propria-i biografie, decât oricare din împrejurările trăite de el. O contopire mai desăvârşită şi mai fecundă a scopurilor vieţii cu idealurile artei nu se poate închipui. Dar opera de artă capătă un şi mai mare prestigiu şi o putere exemplară sporită, atunci când cercetătorului i se desvălue, odată cu înflorirea ei armonioasă, şi taina acordului desăvârşit, în care sinceritatea simţirii se impune ca o condiţie a creaţiei, iar aceasta devine expresia necesară a vieţii artistului.

Intr'o astfel de întrepătrundere, de un echilibru armonios nedesminţit ni se înfăţişează arta şi viaţa pictorului Grigorescu.

Artistul şi-a avut, fireşte, partea lui de suferinţă. Imprejurările în care era împiedicat să lucreze, fie din cauza boalei, fie pentrucă era preocupat de organizarea vreuneia din rarele lui expoziţii, silit apoi „să aştepte la tarabă" pe cumpărătorii tablourilor de care-i venea atât de greu să se despartă, — împrejurări ca acestea i-au pricinuit ,desigur, destulă supărare. Dar gravitatea lor nu trebue exagerată. Grija afectuoasă a prietenilor, între cari şi doctorul Al. Davila, viaţa luminoasă, lipsită de zbucium, petrecută mai mult în mijlocul naturii, l-au ajutat să învingă cu uşurinţă boala şi să trăiască până la o vârstă îndelungată pentru plăpândele lui puteri trupeşti.

Atât era el de absent din mijlocul obişnuitelor preocupări ale celorlalţi, încât deseori spunea oftând, cât ar fi vrut să găsească pe cineva „să îngrijească de tot ce-mi trebue, să facă el expoziţii, să vadă el de socoteli, de cifre, de tot, — eu să nu ştiu nimic; să am linişte şi *putinţa de a lucra*. Să fii sănătos şi să muncesti cu drag... Toate celelalte — sunt nimicuri!"

Avea o neobişnuită putere de a se izola, absorbindu-se în intimitatea gândului creator, într'o măsură care-l îndreptăţea pe Vlăhuţă să scrie, că „Lumea — el o vedea în tablouri. Picta cu ochii, cu gândul, când nu picta cu mâna". Transfigurarea realităţii înconjurătoare prin viziunea artistului era deplină şi atât de înrădăcinată, încât „vorbeai — el mai mult cu ochii te asculta. Ii simţeai privirea cum îţi umblă pe faţă, pe mâini, ca ceva viu, neliniştit, care caută".

Grigorescu n'a avut, cum se spune, o tehnică fixă", un procedeu al lui, invariabil, caracteristic ca atare, ci el s'a folosit pe rând, de toate — şi nici o predilecţie anume pentru un anumit gen de subiecte. Opera lui e tot atât de bogată şi de variată ca şi natura dela care necontenit s'a inspirat, liber de orice constrângere: „Eu aleg, nu corectez: Fac ce-mi place mie, ce corespunde sufletului meu. Că nici n'aş putea să fac altceva".

Meşteşugul, îndemânarea, tehnica nu erau preţuite de Grigorescu, decât în măsura în care-i îngăduiau să surprindă, în străfulgerarea de-o clipă a revelaţiei, frumuseţea unică pe care el vroia să o nemurească aşternând-o pe pânză: „Cât ai putut prinde dintr'odată, cu sufletul înfierbântat din ceasul acela, *atâta-i al tău*". Găsea mai multă artă într'o schiţă în care „poţi rămânea sincer până la sfârşit", decât într'un „tablou migălit" unde meşteşugul înăbuşe spontaneitatea şi sinceritatea emoţiei.

Preocuparea coloristului e aproape exclusivă în arta lui Grigorescu, artă impresionistă prin excelenţă, a nuanţelor celor mai fugare şi mai subtile. Liniile, formele, ca şi toate valorile spaţiale din tablourile lui sunt redate prin intensificarea sau diluarea cromatică a tonurilor, care determină planurile şi adâncimea perspectivei.

S'a văzut de către unii, în fecunditatea artei lui Grigorescu, în repeziciunea lui de a lucra, o slăbiciune, sau ceea ce s'a numit cu alte cuvinte, dar în acelaş înţeles, superficialitatea, caracterul improvizat, nedesăvârşit sau neisprăvit al picturii lui. Dar Grigorescu ştia că „exactitatea strictă — nu-i totdeauna adevărul", că pictura nu e „fotografie colorată" şi nici portretul o „firmă de croitor" din care să se vadă, cu precizia amănuntului „haina, cu nasturii şi cu toate îndoiturile ei", ci sufletul cuprins în acele linii esenţiale care-i formează „caracterul".

Spunea el singur: „... lucrează mult — ca să poţi lucra repede", dar nu pentru plăcerea lucrului făcut în pripă şi fără osteneală; aci e vorba de repeziciunea îndemânării pe care

In grădină

trebue s'o capete artistul, ca să poată smulge din zborul clipelor, ceeace e mai nestatornic: expresia lucrurilor şi a figurilor omeneşti, spre a reţine şi fixa pe pânză, cu cât mai puţină pagubă, aceea ce în adevăr e ireparabil: frăgezimea sentimentului tău, privirea, dispoziţia, *sufletul* tău de-atunci, cu care n'ai să te mai întâlneşti nicodată"

Dar mai ştia Grigorescu ceva: anume, că uşurinţa nesilită de a lucra — socotită de unii cusur — împuţinându-i osteneala luptei cu expresia rebelă, îi înlesnea munca inspiraţiei, îngăduindu-i să se concentreze numai asupra esenţialului. Aci, însă, nici o grabă. Sufletul tainic al unui peisagiu, „mişcarea... cea *naturală*, singura frumoasă" a unui model, sau expresia caracteristică a unui chip, nu le poţi pricepe şi cu atât mai puţin reda, fără decât printr'o îndelungată intimitate cu firea lor cea ascunsă. Să le bruschezi, cu gândul că ai să le afli mai repede taina nu e de nici un folos şi numai sufletul aceluia care ştie să aştepte într'o reculegere plină de speranţă, va fi pregătit să o primească, în ceasul supremei destăinuiri.

Acesta mi se pare a fi înţelesul adânc ce se desprinde din opera întregei vieţi a lui Grigorescu, şi el se află cuprins şi în aceste vorbe ale artistului: „Numai după ce ai cunoscut bine, ani întregi, un om, poţi să-i faci portretul într'un ceas. Natura întreagă nu-i asemenea unui portret ?"

Rembrandt obişnuia să afirmă, că opera de artă e terminată atunci când artistul a isbutit să spună ce avea de spus. In ce-l priveşte, despre chestiunea „isprăvirii" sau „neisprăvirii" unui tablou, Grigorescu avea o părere personală, în desăvârşită potrivire cu viziunea lui artistică şi idealul artei lui: „Fă ce simţi, şi atâta cât simţi, — unde nu te mai mişcă, lasă paleta jos: lucrul tău, fiind *numai* sinceritate, va creşte şi se va desăvârşi în sufletul celorlalţi. Va trăi. Altfel, vrând să-l isprăveşti, îl omori".

Această colaborare susţinută şi întregirea sufletească din partea contemplatorului, cerute de pictura lui Grigorescu, au făcut poate, să întârzie popularitatea şi recunoaşterea ce i s'ar cuveni.

Dealtfel, populară, nu cred că va ajunge vreodată. E o artă distinsă, reţinută, în care străbate o poezie discretă: „o privire emoţionată în inima lucrurilor", cum a caracterizat-o poetul Vlahuţă.

„Afară de episoadele de războiu şi de tipurile semite din Moldova — scrie d. V. Cioflec în substanţiala monografie închinată artistului — nu avem în opera lui Grigorescu nici o impresie tristă, nu găsim nici o diformitate, nu întâlnim nici o exagerare".

Farmecul unei arte de o atare distincţie, atât de armonioasă şi de puţin ostentativă, nici măcar insinuantă, — e mai subtil şi îşi cedează foarte cu greu secretul. admiraţiei sgomotoase şi indiscrete a mulţimii. Frăgezimea cromatică a tonurilor, transparenţa suavă şi căldura coloritului picturii grigoresciene; apoi, acel sentiment de singurătate, de izolare insulară pe care-l inspiră, ca şi intensitatea contemplativă a sufletului artistului pe care-l găsim în expresia de linişte aproape hieratică din atitudinea şi de pe chipul fetei din „Primăvara", sau în tabloul „Ciobănas de pe valea Prahovei", — toate acestea, în lipsa unui public înţelegător, îşi vor afla oricând ecou în sensibilitatea acelora pentru cari arta e un prilej de reculegere şi cea mai mângâetoare dintre iluzii.

Aceştia vor fi, desigur, cei mai puţini, dar calea înţelegerii şi a recunoştiinţei lor, o va găsi totdeauna pictura lui Grigorescu.

M. NICULESCU

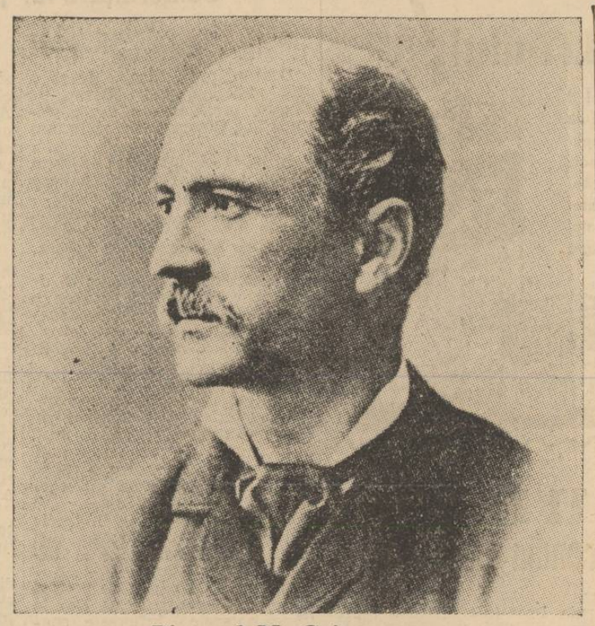

Pictorul N. Grigorescu

Pictorul Grigorescu
şi vremea de azi

Vremea de azi nu trebue să piardă din vedere că pictorul Grigorescu nu poate fi discutat de cât pe planul superior al artei, întâiu pentru că el a săvârşit în arta sa o sumă de lucruri care aparţin concepţiei şi sensibilităţii timpurilor noi, şi în al doilea rând fiindcă a isbutit să-şi lege viaţa lui de a poporului românesc, cum au mai făcut-o numai câţiva creatori din epoca sa.

S'a întâmplat ca tablourile cele mai caracteristice ale lui Grigorescu să se popularizeze prea repede într'o lume orăşenească, unde nu se cunoştea viaţa de la ţară în esenţa sa nealterată, fie ea cât de specific românească.

Atitudinile ţărăncuţelor cu fote şi altiţe, mişcările blajine ale ciobănaşilor formele molatice ale carelor cu boi, au plăcut la început, au cucerit pe contemporani cărora le-au părut realizări excepţionale. Dar în curând au încetat să mai fie înţelese, când s'a crezut că ele sunt numai produsul unui lirism idealizant, al unui impresionism grăbit ori superificial. La răspândirea acestei regretabile înşelări, a contribuit, — pe lângă lipsa unei trăiri originale a peisagiului autohton şi faptul că din vasta operă a lui Grigorescu, concepută pe diverse planuri de preocupări, nu s'au popularizat toate genurile lui de tablouri, ba unele din ele au rămas cu totul necunoscute. Tablouri ca *„Peisaj la Fontaine bleau"*, *Femeea la Barbizon"*, *„Pifferaro"*, *„Podul Calicilor"* şi chiar *„Târlă pe Bărăgan"* şi *„Un cioban"* sunt mult mai puţin cunoscute decât faimosul *„Car cu fân"* sau *„Primăvara"*, *„Zestrea"* şi altele din genul acesta. Tot atât de puţin cunoscute sunt figurile sale de evrei şi compoziţiile cu evrei; despre desenuri de pildă, mulţi nici nu ştiu că există. Şi totuşi cât de deosebit este pictorul în aceste cadre ! Grigorescu a început pictura lui adevărată cu tablouri ca *„Bătrână la Barbizon"*. Era aci o artă a durerii. Bătrâna se frânsese dela mijloc pe două trepte urcate, şi se proptise pe un tepşan, cu capul în piept, prăpădită. In *„Femeea la Barbizon"*, acelaş sentiment al trudei opreşte pe o femee la poartă, ca şi când n'ar mai putea să facă ultimul pas şi să se scuture de povară ! Dacă rămânea aici în şcoala dela Fontainebleau, unde se vede că Grigorescu avea conştiinţa artistică a suferinţii, ar fi alunecat poate spre expresionism, şi ar fi fost prins în vârtejul artei simboliste europene ! Mai mult însă decât conştiinţa unei suferinţe generale umane, el avea conştiinţa unei vieţi omeneşti mult mai apărate de mizerie, de înjosire şi degenerare, şi această viaţă senină şi împăcată se scurgea aevea, undeva, în ţara lui. Sunt remarcabile în biografia lui Grigorescu fugile lui din străinătate, de câte ori îl cuprindea „dorul" de ţară ! Aci venia, cu ochii plini poate, de înduioşare, să studieze altceva decât mizeria omenească. Şi aici se găsia mizerie, şi a zugrăvit-o mai ales în chipurile de evrei şi în scenele de războiu, dar nu ca părţi esenţiale din opera sa. Producţii esenţiale din opera sa le-a socotit numai pe cele care înfăţişează pe om în legătură directă cu natura. Este o adevărată taină pentru pictura care a urmat după Grigorescu, apropierea acestuia de natură, aşa cum ea se găseşte numai pe pământul românesc.

Cine vrea s'o înţeleagă, să trăească acolo mai multă vreme, să înveţe numele buruienilor şi copacilor, să se obişnuiască cu ceea ce place şi nu place dobitoacelor, să fie un botanist şi un zoolog, dar să fie dotat şi cu o capacitate de simpatie excepţională ! Peisagiul românesc este o hrană bogată pentru contemplaţia care închide în ea un elan, o bucurie de viaţă extraordinară. Culorile, aerul străveziu, tihna mătăsoasă a florilor de câmp, a liniştei de prin rarişti, luminişuri şi poeni, pe dâmburi şi pe la coturi de ape, toate aceste aşezări vegetale, mulcomite sub un cer totdeauna crud şi adiat în visul albastrului său, constituie substanţa unei bucurii de viaţă plenară şi cutezanţa unui artist de a exprima acest cadru cu oamenii săi, ar trebui să se bizue pe o vocaţie genială. Lucrul s'a întâmplat cu Grigorescu, atât de revoluţionar în epoca sa, şi atât de original pentru ceeace a urmat după el.

A fost cu neputinţă de transmis viziunea lui de viaţă, tocmai din pricina dimensiilor ei. Alţii ca Andreescu şi Luchian ,au căutat să ducă până la limite, preocupările de dramatism interior şi au arătat ceeace poate fi superior şi într'o intuiţie unilaterală. Grigorescu a considerat global lumea, pe care o vedea foarte arminos şi patriarhal întocmită. Observaţia că viaţa omului în natură este cea integrală, că ea dă sufletului armonie, substanţă şi scop, din moment ce a devenit marea lui certitudine, a fost aşezată la temelia întregei sale creaţii ! Oameni deslipiţi de natură, — după cum observă foarte just d. V. Cioflec, — sunt aceia dintr'o galerie condamnată, jidovii rătăcitori, — specimene umane al căror conţinut sufletesc sunt combinaţiile meschine ale inteligenţii practice.

A fi stăruit pe acest tărâm şi a fi realizat capodopere ca *„Ovreiul cu Gâsca"*, sau *„Târgul din Bacău"*, ar fi însemnat să rămâe pe planul trist al lumii judecate şi condamnate. In spiritul unui artist complex ca Grigorescu, există însă o mare forţă afirmativă, o cucernică aprobare a existenţii, a cărei alcătuire morală şi estetică o credea menită să îndesuleze viaţa omului, să-l facă pe acesta mulţumit şi pe placul divinităţii. Fiindcă Grigorescu a gândit opera sa după aceste mari proporţii, şi fiindcă a şi realizat-o conform gândirii, el s'a legat simbolic de viaţa neamului, căruia i-a dăruit nu numai opera de artă prin care să se ridice între neamurile de cultură, dar şi un catehism al sensurilor vieţii româneşti, tot atât de preţios, cel puţin pentru vremea de azi.

C. FĂNTÂNERU

Primăvara

Bâlciul dela Bacău

Analiza tabloului
„Bâlciul dela Bacău"

de AL. VLAHUŢĂ

Pe negândite. Un tezaur de învăţături în vorba asta.

Aşa e făcut „Bâlciul dela Bacău". O pânză mare, pe care e aruncat dintr'o dată, in icoane puternice, un mare înţeles istoric al vieţii neamului românesc din Moldova, — o pagină sfâşietoae, scrisă de un profet.

Este iarmarocul anual al Bacăului. Pe câmpia din marginea oraşului, în atmosfera încărcată de praf a unei zile de vară, se vede în fund mulţimea clocotitoare, al cărei freamăt ne aduce aminte de o altă învălmăşeală, tot aşa sub un ger greu ca acesta — sunt ispitit să zic: de un alt războiu...

Avem în faţă trei grupe distincte: în dreapta o fetică — faţa femeii care stă în picioare în preajma ei c'o juncă de vânzare — şade jos, cu vreo zece păseri, găini şi raţe, pe care le târgueşte, cântărindule 'n mână, un ovreiu; la capătul din stânga al tabloului e un băeţaş cu câteva oi — un puiu de cioban, care se uită în mulţime, doar o vedea pe alde taică-su, că tocmai acuma se opri lângă marfa lor o căruţă cu 'un cal, un muşteriu — un ovreiu; la mijloc — sâmburele tabloului, un ţăran biruit de nevoi, îşi vinde văcuţa cu viţel — viţeluşul e mic, născut de-o zi, adus în braţe pân'aici — unul din cei trei ovrei. căci acolo lucrează trei, aşa-l descântă şi-l ameţeşte cu vorba pe ţăran, încât el, săracu, stă aşa. tehuiu de cap, — are un aer de hipnotizat; desigur, nevasta-i şopteşte de la spate; dintr'atâta să nu mai lase; apoi singură — cum stă gânditoare cu mâna la gură — pare a-şi zice: „dă, ştiu şi eu ce să mai facem?" Uitându-te la ea, îţi vin lacrămi în ochi.

In fund e zarvă mare. O lume clocoteşte-acolo. Şi totuşi, câtă armonie. Ce sentiment proaspăt, susţinut dela început până la sfârşit. Nimic nu joacă, nimic nu te supără. Nici o pată de coloare care să nu fie organic legată de viaţa tabloului. Nimic nu lipseşte, nimic nu-i de prisos. Şi nimeni nu pozează. Toţi şi toate sunt de-acolo, aşa cum sunt în fiecare an, la o zi ca aceea. Si tabloul îţi arată just cât poţi lua în cuprinsul unei priviri. Cu cât te uiţi, cu atâta se adâncesţe; oameni, vite, se desluşesc treptat, şi viaţa, hreamătul, bâteliştea atâtor nevoi şi patimi, cu harmalaia aceea de ovrei ce umblă forfota după afaceri — toate par'că vin spre tine, mai aproape, din ce în ce mai aproape. E o atmosferă îmbâcsită, apăsătoare, ceva greu se lasă din cer pe mişcarea aceea, pe sufletele de acolo — neliniştite şi unele şi altele — târâte ca într'o luptă surdă, misterioasă în vâltoarea târgului.

Şi ce admirabilă unitate — în atât amestec de lume! Ararori ştiinţa, instinctul, mai bine zis, al grupării, al ordonării ritmice, al aşezării pe pânză, a biruit greutăţi mai mari. Toate se coordonează, în acelaş aer, în aceeaşi lumină, în acelaşi moment, în palpitarea aceleiaşi vieţi — în toate circulă dela un capăt la altul al pânzei acelaş suflet, unul singur — al mulţimii. Şi mereu ne uităm la femeea aceea amărită, dindărătul omului cu vaca. Ah, cum ne înduioşează figura aceea sfântă, pe care de abia o vedem — mai mult o simţim decât o vedem — şi totuşi, ce bine o cunoaştem.

E o simfonie măreaţă şi sguduitoare pe pânza aceea. In largi acorduri triste, loviturile de pensulă au gemete de violoncel, uneori bubuituri de tobă şi strigăte de trâmbiţi. Grigorescu — psalmistul tăcerii. Cât a trebuit să-l doară — ca să strige astfel! Un sentiment profund al măsurii, un instinct rar de ce trebue spus tare, de ce trebue numai şoptit, de ce e de subinţeles — iată secretul acestei armonii, în atâta amestec şi sbucium de lume. Secretul care face farmecul tuturor operelor lui.

S'ar putea scrie o carte despre acest tablou. Intr'un lucru aşa de complex, artistul a ştiut să rămâe simplu. Deplin stăpân şi pe arta lui, şi pe sufletul lui.

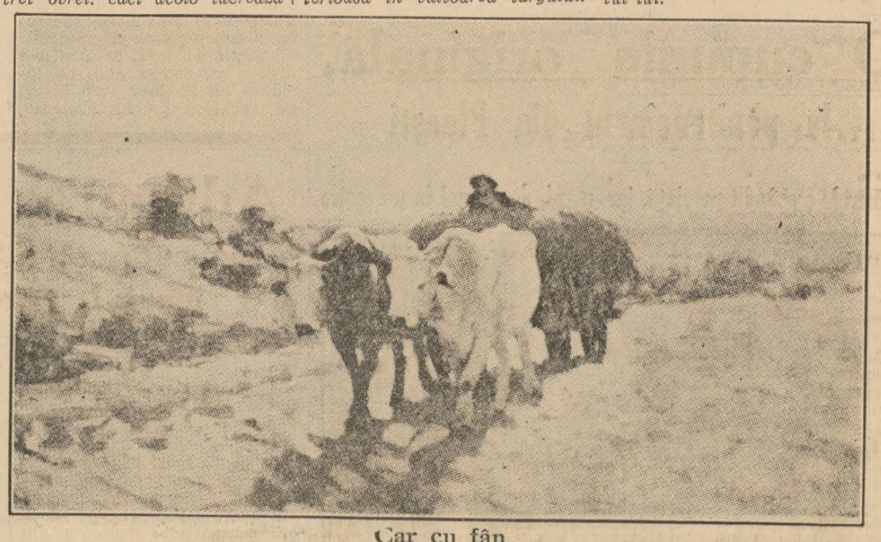

Car cu fân

Nicolae Grigorescu
(1838-1907)

La 15 Mai 1838 pe moşia Pitaru (jud. Dâmboviţa), a familiei Leneş, se deschideau spre marele miracol al vieţii doi ochi în cari frumuseţile ţării aveau să se reflecte în chipul cel mai strălucit.

Niculae era al şaselea prunc al lui Ion Grigorescu, a şasea gură într'o casă în care sărăcia îşi făcuse lăcaş statornic.

Tatăl său, fiu de ţăran, căsătorit cu Ruxanda, o fată de sătean cu stare, era arendaş al moşiei. dar prea marea sa inclinaţie pentru sexul frumos îl făcu să îroseasca şi bruma de zestre a Ruxandei şi agonisea-la trudnică a celor ce cu ochii la cer, aşteaptă dela ţărnă bucăţica de pâine pentru ei şi ai lor.

Cinci ani, în casa uitată de noroc, copilaşul Niculae trăi alături de cei cinci şi apoi şase frăţiori, cunoscând de prea timpuriu lipsurile unei vieţi oropsite.

In 1843, într'un amurg trist de toamnă ploioasă, o căruţă de ţară ducea spre Bucureşti 8 suflete cernite cari lăsau în urmă, într'un colţ de cimitir, o cruce de lemn pe care sta scris Ion Grigorescu.

După două zile de hurducături, cei 8 poposiau în mahalaua Cărămidarilor la căsuţa curată a unei mătuşe primitoare dar lipsită şi ea, ca şi oaspeţii palizi pe care toamna i-i adusese pe cap.

Pentru feciorii logofătului de moşie dela Pitaru începea o existenţă grea. Nicolae în care demonul artei îşi arăta cornţele, la vârsta când alţi copii cunosc fericirea jocului, pornea disdedimineaţă să înveţe meşteşugul zugrăvelii de icoane la un patron care, dacă nu poate avea nici o vină că n'a întrezărit în el pe artistul de mâine, e de condamnat totuşi că n'a ştiut să fie decât *patron* pentru copilul sfânt care aştepta dela el *iniţierea*. In locul sfaturilor de artă copilul Nicolae primea însărcinarea de a legăna în braţele-i fragede pe o fetiţă a stăpânului.

In peregrinările maestrului, la un popas al căruţei în care era încărcat calabalâcul său artistic, Nicolae făcea uneori oficiu de ţăruş. Când calul era lăsat să pască, de teama unei evadări în timpul nopţii, stăpânul îl priponea de mijlocul ucenicului, care nu odată a dormit cu sufletul pe buze la gândul că ar putea împărtăşi soarta lui Mazeppa.

Dar, cu toate însărcinările sale străine meşeşugului, micul ucenic fură dela patronul său toate chichiţele unei îndeletniciri pentru care darul dela Dumnezeu făcea mai mult decât orice.

Pe la 10 ani, când i se păru că *a învăţat* destul micul zugrav îşi părăsi stăpânul năzuind să devină independent. Uitase însă că pentru a picta îţi mai trebuie, afară de dragostea pentru artă, afară de darul naturii şi văpseli şi pensule.

Dar de-acasă puţină nădejde.

Copilul era învăţat cu greutăţile. Era primăvară şi prietenele lui de totdeauna, florile, umpleau câmpul. Adună în basma untişor, cât putea cuprinde în braţele-i mici. se întoarse la piaţă şi-l vându. Primăvara şi florile îi aduseră banii necesari pentru pensulă şi culori.

Picta icoane şi le vindea la Obor. Femeile evlavioase se grăbeau să cumpere iconiţe, din „mâinile nevinovate" şi treaba mergea. Cititorul va găsi descrisă în altă parte bucuria cu care copilul artist a dus acasă primii bani câştigaţi de el.

Era pentru prima dată când mâinile lui puteau răsplăti, din produsul lor, bunătatea şi sacrificiile unei mame fără pereche.

La 14 ani, Grigorescu era tovaraş la parte cu zugravi vestiţi. In contractele unora figura o clauză: „chipurile dela catapeteasmă să fie făcute de meşterul Nicu". Şi meşterul Nicu lucra, lucra de zor, aşa cum văzuse lucrând pe maica lui.

Prinţesa Trubeţkoi care îi comandase o icoană a Maicii Domnului, fu încântată de opera micului maestru şi arătându-i-o lui Alexandru Ghica, acesta zise mirat: „adevărat are mână uşoară".

Reflecţia nu i se păru prea măgulitoare lui Grigorescu, care mărturiseşte că era cât p'aci să răspundă: „Da, aş fi fost bun de bărbier". Reflecţia amară, care vădeşte sensibilitate şi înţelegerea misiunii sale artistice.

In 1854 Eforia Şcoalelor institui un concurs pentru o bursă la Paris. Grigorescu, care simţea atracţia oraşului-lumină, se sbătu şi termină o pânză de 1 m² „Mihai scăpând stindardul". Aga Beizadea Mitică îl văzu şi, entuziasmat, îl arătă lui Vodă Barbu Ştirbey.

Domnitorul o plăti cu 100 de galbeni.

Dar la concurs îi fu preferat C. Stăncescu. Vezi-Doamne, Grigorescu avea numai 2 clase primare, nu terminase „umaniorele", cum se zicea la liceu pe vremea aceea.

Grigorescu se întoarse la sfinţii lui. Zugrăvi icoane la Căldăruşani, apoi lucră multă vreme la mânăstirea Zamfira, unde făcu cunoştinţa unui călugăr umblat, Isaia. Se legară să meargă împreună la Paris.

Lucră apoi 3 ani la mânăstirea Agapia, pe care o zugrăvi pentru 3000 de galbeni. In timpul când împodobia cu chipuri de sfinţi zidurile mânăstirii, Kogălniceanu îl cunoscu şi preţuindu-i arta, îşi puse în gând să contribue spre a-i lărgi orizonturile, înlesnindu-i o bursă la Paris.

In 1861, se duse în Metropola lumii direct la atelierul pictorului Cornu. Invăţase să nu-şi piardă vremea. Ziua lucra în atelierele Cornu, noaptea în atelierele de noapte.

In al treilea an al şederii la Paris se instală la Barbizon. Kogălniceanu îi trimetea bursa promisă, din Iaşi.

In 1864 dorul de ţară fu mai puternic chiar decât focul artei.

După trei luni de şedere în ţară se întoarse la Paris. Fu rechemat în ţară în 1869.

Se înapoie şi se puse la dispoziţia ministerului de instrucţie publică, faţă de care se simţea obligat pentru bursa ce i se acordase. Ceru o catedră. Din nou lipsa de studii oficiale îi făcu pocinogul. Nu i se dete catedra. A fost fără îndoială — aşa cum spune şi prietenul său d-rul Istrati — o mare fericire.

Fără jugul muncii oficiale, Grigorescu a putut realiza capodopere pe care incorsetat în activitatea profesorală nu le-ar fi înfăptuit.

Primul mare succes al lui Grigorescu — după acea minunată Creangă de cireş pe care i-o cumpără Napoleon al III-lea — a fost „o floare între flori".

O fată tânără, cu capul răzemat de un zid, priveşte înainte-i. Ramuri flori, verdeaţă, lumină multă.

După declararea războiului cu Turcia, Ion Brătianu îl cheamă în ţară spre a imortaliza bătălia care ne-a adus independenţa.

Alături de poeziile lui Alecsandri pânzele lui Grigorescu sunt cea mai minunată zugrăvire a apoteozei eroismului românesc. Grigorescu care nu lucra decât după un serios studiu a însoţit pe „Cuncani" în luptele lor, spre a putea reda **aşa cum au fost**, bătăliile românilor pentru neatârnare.

Ultimii ani ai vieţii şi-i petrecu Grigorescu lucrând mult şi cu folos.

In seara de Sâmbătă 21 Iulie în mijlocul dragostei admiraţiei şi prieteniei tuturor, bătrânul cu ochii de o minunată strălucire de diamant negru — cum spune d. Iorga — îşi dădu sufletul în urma unei pneumonii.

In jurul lui flori, flori multe şi tablouri dintre cari ultimul era încă umed, căci deşi bătrân şi cu ochii slabi, Grigorescu nu a încetat să lucreze aşa cum ştia el, până în ultima clipă.

RADU A. STERESCU